

ЛОБКО Н.В.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВТРАТИ РОДОВОЇ ПАМ'ЯТІ

Де ж ви, і люди, що в хатах жили?
Світку мій білий, яке тут роздолля!
Смуток нащадків - як танець бджоли,
Танець бджоли до безсмертного поля.
Може це вже через тисячу літ -
Я і не я вже, розбуджена в генах,
Тут на Землі я шукаю хоч слід
Роду мого у плачах і легендах!

Ліна Костенко

Однією з прикметних особливостей українського сьогодення є загальний потяг до осмислення свого історичного минулого у всій його складності й багатогранності. Адже засвоєння історичного досвіду минулих поколінь, їхніх традицій, інтересів, цінностей є джерелом тієї духовності, що лежить в основі національного самопізнання людей нового часу без чого неможливе формування національної самосвідомості та історичної пам'яті нації в цілому. Без національно свідомого народу не може бути розвиненої і міцної держави. В той же час національно свідомий той народ, який знає своє минуле. *“Етнос, збайдужілий до власних історичних джерел, свого родоводу, - зауважує Л.Залізник, - фактично приречений на загибель. Етнологи стверджують, що головним націєтворчим і націєстверджуючим чинником є національна свідомість, котра базується передусім на усвідомленні своєрідності історичної долі народу. Без осмислення власної історії самосвідомість розкладається і етнос зникає з історичної арени. Знання власного минулого, свого історичного коріння становить потужну консолідуючу силу кожного етносу. Без історичної свідомості народ перетворюється на аморфну демографічну масу, яка, все менш усвідомлюючи себе як самобутню спільноту, втрачає власне обличчя, легко асимілюючись і, врешті, розчиняючись серед інших етносів. Не випадково завойовники всіх часів прагнули позбавити гноблені народи їхньої власної історії, знецінюючи, або перекручуючи її”* [1, с.33].

Відомий вчений А.В.Свідзинський називає цей процес *“знецоріненням”* і описує як провадилося знецорінення українців державами, які розшматували і поділили між собою її землю [2, с.20].

Це була боротьба проти родинних зв'язків, проти родини. Комуністичні ідеологи прагнули позбавити людей своєї персональної частки історії, заглушити почуття роду, витравити із свідомості молоді пам'ять про свої предтечі. Внаслідок цього відбувалося знеособлювання історії, нівелювання і приниження ролі особи в історії. *“Наче якась мряковиння абстрактів, наче збірка апокрифічних оповідань про життя, пориви й подвиги людей, до легендарності нам чужих і байдужих, була до тепер наша історія, - писав про тодішнє становище М.Голубець. - Ми вичисляли імена, наводили дати і факти, але з людьми, що їх творили, не було в нас ніякого кровного зв'язку, наче вони були не з нашої крові, не з нашої кости, наче вони не виростили з нашої землі й наче погибли без нащадків. Ми вірили або вдавали, що віримо в запліднюючу силу історії, а не мали й не могли мати безпосереднього інтимного відношення до її діячів. Ми повторяли завчені фрази чи поетичні метафори про “батьків” і “синів”, про “дідів” і “внуків”, а ніколи не почувалися ані тими “синами”, ані “внуками” в дослівному, непереносному розумінні, того великого, теплого й опромінюючого слова”* [3, с.16].

І дійсно, для багатьох людей історія свого роду була terra incognita. Сучасні дослідники вважають, що це є наслідком перерви історичних зв'язків, знищення духовних підстав та національних традицій, тобто *“обрубування генеалогії, демографічного генеративного коріння”*. *“Людина стає ніби новонароджена чи після повної амнезії (втрати пам'яті) - гола людина на голій землі”*. *“Прийшли інші люди, які знають лише по два-три покоління предків. Ніхто не живе в тому самому домі, у тій самій садибі більше як 80 років. Усіх зірвано з місця. Ніхто не має вдома речей далі, як дідусеві чи бабусині. Усе пограбували й понищили чи все пропало під час війни. Рідко хто живе тими самими ідеалами, що його дальші предки”*, - зазначає С.Блокін [4, с.14, 338].

В умовах тоталітарної держави було небезпечно не те, щоб брати приклад зі своїх предків, але й взагалі знати про них. Адже походження та родинні зв'язки людей були під контролем спецслужб. Наявність родичів дворянського (шляхетного) походження, священників, заможних та підприємливих, а також тих, хто був за кордоном робило людину *“чужим елементом”*. Іноді за це могли стратити або ув'язнити, але завжди це заважало професійній діяльності та принижувало соціальний статус особи. В суспільстві

насаджувалася ненависть до “експлуаторів”, панів, розпалювалася соціальна ворожнеча під виглядом класової боротьби. Ярлики “контра”, “куркуль”, “буржуй” ставали вироком для чесних людей, а надто - творчих. Особливо “старалися” бездарні “пролетарські” письменники, апологетизуючи лише одне соціальне походження - пролетарське або селянське. З цих причин багато людей змушені були приховувати своє походження та придумувати різноманітні легенди. Наприклад, класик української літератури Ю.Яновський, маючи козацько-поміщицьке коріння і будучи нащадком козацького полковника Остапа Гоголя, твердив, що ніби народився в Єлисаветграді, що батько його - міщанин, а мати - селянка [5, с.72].

Не поодинокі були й випадки, коли люди змушені були змінювати свої прізвища і відомості про місце народження. Так, “*намагаючись уникнути примусової репатріації*”, - писав С.Білокінь, - *наддніпрянці вигадували собі галицькі імена й біографії, і це було типове, масове, явище. Племінниця літературознавця С.Єфремова Наталя Павлушкова, наприклад, жила в містечку Гадамар біля Франкурта-на-Майні під іменем Анни Стефаник. На це своє офіційне ім'я вона одержувала й пошту. У довоєнних документах вихованця Київського державного художнього інституту (закінчив 1940 року) архітектора Євгена Наконечного зазначено, що він народився 22 червня 1914 року на Поділлі в с.Ізяславі (Вінницької, тепер Хмельницької області). У документах повоєнних фігурує інше місце народження - Заславці Сяницького повіту. Журналіст і бібліотекар Микола Мартинюк виїхав до Америки під прізвищем Кравчук. Ним він користувався аж до отримання американського громадянства 1984 року”* [4, с.317].

Таким чином, зазначені обставини привели до втрати зв'язку поколінь, не сприяли поширенню зацікавлення до вивчення свого родоводу.

1. Залізняк Л. Україна: витоки і пращури // Наука і суспільство. - 1996. - №3-4.

2. Свідзинський А.В. Національна ідея як концепт культури // Фундаментальні орієнтири науки (ФОН). - К., 2005.

3. Голубець М. Золота книга українського лицарства. Зш.1. - Львів, 1939.

4. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941 рр.). Джерелознавче дослідження. - К., 1999.

5. Матівас Ю. Одного родоводу // Київська старовина. - 1994. - №2.